

BDO AS
Postboks 1704 Vika
0121 OSLO

VÅR REFERANSE
19/848

DERES REFERANSE

DATO
13.05.2020

Tilsynsrapport etter selskapstilsyn - revisjon

1. INNLEDNING

Det vises til Finanstilsynets foreløpige rapport datert 6. februar 2020 og tilsvar fra BDO AS datert 27. mars 2020 etter periodisk tilsyn med BDO AS ("revisjonsselskapet").

Det følger av revisorloven § 5b-2 første ledd at revisor som reviderer revisjonspliktiges årsregnskap skal underlegges periodisk tilsyn. Kontrollen skal minst omfatte en vurdering av uavhengighet, ressursanvendelse, revisjonshonorarer og revisjonsutførelsen. For revisjonsselskaper skal kvalitetskontrollen dessuten omfatte vurdering av selskapenes interne systemer for kvalitetskontroll.

At det foreligger hensiktsmessige retningslinjer og rutiner er sentralt for å sikre overholdelse av revisorlovgivningen, herunder god revisjonsskikk. Finanstilsynet har vurdert utvalgte retningslinjer og rutiner i revisjonsselskapet. Etterlevelse er testet i mer enn 30 oppdrag. Områder som er valgt ut for testing er blant annet aksept-, fortsettelses- og vesentlighetsvurderinger, og revisors ressursanvendelse og honorarer, herunder uavhengighet ved levering av tilleggstjenester. Utvalgte deler av revisjonsselskapets antihvitvaskingsarbeid er gjennomgått.

Et eget kvalitetskontrollsystem innebærer også at revisjonsselskapet selv foretar kvalitetskontroller som er egnet til å avdekke svakheter i revisjonsutførelsen. Fem revisjonsoppdrag som har vært gjenstand for slike interne kvalitetskontroller er gjennomgått av Finanstilsynet som del av tilsynet. Formålet er å vurdere om kontrollen er effektiv og om funn blir hensiktsmessig fulgt opp.

I tillegg omfattet Finanstilsynets tilsyn kontroll av revisjonsutførelsen på utvalgte områder for fem foretak, der tre av foretakene er av allmenn interesse (PIE). To foretak er morselskap i konsern med flere datterselskap, og for hvert konsern inngikk ett datterselskap i kontrollen. Ett av oppdragene som ble gjennomgått gjaldt en sparebank.

2. SELSKAPETS ORGANISERING, RETNINGSLINJER OG RUTINER

Revisjonsselskap skal etablere systemer for intern kvalitetskontroll, jf. revisorloven § 5b-1. Finanstilsynet legger til grunn at dette lovkravet langt på vei er tilfredsstilt når det er implementert kvalitetskontrollsystemer i samsvar med ISQC 1. Et sentralt element i kvalitetskontrollsystemet er revisjonsselskapets overvåking, jf. ISQC 1 punkt 16, bokstav f.

2.1 Informasjons og kommunikasjonsteknologi

2.1.1 Brukeradministrasjon i revisjonsverktøyet

Revisjonsselskap skal ha retningslinjer og rutiner som er utformet for å sikre oppfyllelse av lovkrav knyttet til håndtering av informasjon, jf. revisorloven § 5b-1, jf. ISQC 1 punkt 16, bokstav e og punkt 46. Blant annet i revisorlovens bestemmelser om taushetsplikt og oppbevaring, personopplysningsloven og verdipapirhandelens bestemmelser om innsideinformasjon finnes det krav om dette.

Finanstilsynet ga i foreløpige rapport uttrykk for at gjeldende retningslinjer og rutiner for hvem som kan gis tilgang til revisjonsfiler kan medføre for vide tilganger. Finanstilsynet ba derfor BDO om å gjøre en fornyet vurdering av retningslinjer og rutiner for tilganger i revisjonsverktøyet. Av tilsvaret fremgår det at det vil bli innført periodisk manuell kontroll av tilganger for revisjonsteam på allmenninteresseselskap.

Finanstilsynet tar dette til orientering, og forutsetter at kontroll med tilgang i systemene for klient- og revisjonsdokumentasjon inngår i BDO's risikovurderinger knyttet til IT-drift og datasikkerhet.

2.1.2 Risiko for digital kriminalitet og testing av digital forsvarsevne

Det aktuelle risikobildet tilsier at revisjonsselskaper må ha oppmerksomhet rettet mot risikoen for digital kriminalitet, herunder angrep rettet mot selskapets systemer. Revisjonsselskapet har opplyst at det for å kontrollere og forbedre det elektroniske forsvaret, har utført omfattende sikkerhetstesting ved hjelp av egne eksperter.

Finanstilsynet gav i foreløpig rapport uttrykk for at revisjonsselskapet må etablere egne retningslinjer for IT-sikkerhet og digital forsvarsevne. BDO opplyser i tilsvaret at det ikke er utarbeidet egen policy for metodikk eller rammeverk som skal følges ved gjennomføring av eksterne penetrasjonstester, men at etablering av slik policy nå vurderes. Finanstilsynet mener at en egen policy bør foreligge på dette området. Finanstilsynet tar selskapets kommentarer til orientering, og ber om å bli oppdatert på BDO's vurderinger innen 1. september 2020.

2.1.3 Avtaler om utkontraktering av IKT

Det følger av revisorloven § 5b-1, jf. ISQC 1 punkt 16, bokstav e og punkt 46 at revisjonsselskapets retningslinjer og rutiner blant annet må sikre forsvarlig håndtering av IKT-risiko. BDO er videre underlagt bestemmelser om utkontraktering i risikostyringsforskriften § 5 og finanstilsynsloven § 4c annet ledd.

Under tilsynet fremkom det at BDO ikke hadde utarbeidet egen policy eller egne retningslinjer for inngåelse av avtaler om utkontraktering for å sikre at lov- og forskriftskrav overholdes. Finanstilsynet bemerket også svakheter i selskapets avtale med BDO-nettverkselskap på grunn av mangelfulle rettigheter for selskapet og Finanstilsynet til å kunne gjennomføre lovpålagt revisjon og kontroll.

BDO har i ettertid lagt frem oppdatert avtale med nettverksselskapet. Den oppdaterte utkontrakteringsavtalen sikrer Finanstilsynet adgang til gjennomføring av tilsyn med den utkontrakterte virksomheten, men har begrensinger i selskapets mulighet til å gjennomføre kontroll med den utkontrakterte virksomheten. Finanstilsynet ber derfor selskapet om å sikre egne kontrollmuligheter og gi tilbakemelding om status for dette arbeidet innen 1. september 2020.

2.2 Hvitvasking og terrorfinansiering

Revisjonsselskaper og revisorer har som allmennhetens tillitsperson og gjennom innsyn og kjennskap til revisjonsklientens virksomhet en viktig rolle i bekjempelse av økonomisk kriminalitet, herunder hvitvasking og terrorfinansiering. Revisjonsselskaper og revisorer er derfor underlagt hvitvaskingsloven (rapporteringspliktig).

2.2.1 Virksomhetsinnrettet risikovurdering

Gjeldende hvitvaskingsloven § 7 stiller krav om at rapporteringspliktige skal identifisere og vurdere risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering knyttet til egen virksomhet. Risikovurderingen skal blant annet ta utgangspunkt i virksomhetens art og omfang, de tjenestene som tilbys og type kunder og kundeforhold. Risikovurderingen er viktig fordi den danner grunnlaget for gjennomføringen av kundetiltak og for etablering av rutiner for å redusere de risikoene som er identifisert.

En hovedtrussel mot selskapets egen virksomhet er kunder med virksomhet innenfor hvitvaskingsutsatte sektorer. Nasjonal risikovurdering 2018 fremhever sektorene eiendomsutvikling, bygg og anlegg, olje, gass og supply som eksempler på slike sektorer med høy risiko. BDO oppgir at de yter revisjon- og regnskapsførertjenester til cirka 1 200 klienter innen eiendomsutvikling, 2 400 klienter innen bygg og anlegg, og 140 klienter innen olje og gass. Selv om BDO leverer revisjon- og regnskapsførertjenester til cirka 3 700 klienter som driver virksomhet innen risikosektorer, har BDO vurdert kundeporteføljen som helhet (ca. 45 0000 kunder) til ikke å medføre krav til økt aktsomhet.

Finanstilsynet mener risikovurderingen BDO fremla ikke i tilstrekkelig grad er tilpasset den konkrete virksomheten. Risikovurderingen må ta utgangspunkt i foretakets egen virksomhet og blant annet bygges på den konkrete risikoen foretakets produkter, tjenester, kundegrupper og geografiske eksponering utgjør. Blant annet er ikke det høye antallet klienter innen høyrisikobransjer tilfredsstillende i behandlet i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen. Den fremlagte risikovurderingen inneholder både risikovurderinger og rutiner, og fremstod derfor som uoversiktlig.

BDO har i tilsvaret opplyst at det er iverksatt tiltak for å forbedre både den virksomhetsinnrettede risikovurderingen og hvitvaskingsrutinene.

2.2.2 Risikoklassifisering av kunder

Hvitvaskingsforskriften § 4-6 lister opp en rekke momenter som kan indikere at risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering er lav. BDO har i rutine for risikoklassifisering av den enkelte kunde tatt flere av disse punktene inn i en liste, og angir at det skal konkluderes med lav risiko hvis minst to av indikasjonene på listen er oppfylt og det ikke foreligger indikasjoner på høy risiko. Tre av disse listepunktene er at kunden er etablert i et EØS-land, er notert på Oslo børs eller tilsvarende, eller at virksomheten og måten den er finansiert på gjør den lite egnet for hvitvasking eller terrorfinansiering.

BDO har risikoklassifisert om lag 20 700 kunder som lavrisiko-kunder, 16 kunder som høyrisiko-kunder og cirka 22 500 som normalrisiko-kunder. Finanstilsynet er av den oppfatning at terskelen for å klassifisere en kunde som lavrisiko-kunde er for lav. BDO anfører at det vanligvis gjennomføres 'normale' kundetiltak overfor lavrisiko-kunder, selv om det er adgang til å foreta forenklede kundetiltak, jf. hvitvaskingsloven § 16 annet ledd. Når risikoklassifiseringen signaliserer liten risiko for at kunden er involvert i hvitvasking eller terrorfinansiering, er det etter

Finanstilsynets oppfatning sannsynlig at medarbeiderne vil være mindre oppmerksomme på indikasjoner om hvitvasking eller terrorfinansiering. Finanstilsynet påpeker at det fremstår som om for få kunder er klassifisert som høyrisikokunder gitt at BDO har 3 700 kunder som driver virksomhet innen sektorer med høy risiko og kun 16 kunder er klassifisert med høy risiko. BDO har i tilsvaret opplyst at de har endret rutinene på dette punkt.

2.2.3 Hvitvaskingsrutiner

Hvitvaskingsrutinene skal redegjøre for hvordan selskapet dets ansatte skal gjennomføre tiltakene som er nødvendige for å oppfylle hvitvaskingsregelverket og de identifiserte risikoene.

BDO's fremlagte rutine mangler omtale av at det skal gjøres egnede tiltak for å forstå eierskaps- eller kontrollstrukturen hos kunden, jf. hvitvaskingsloven § 13 første ledd. Slike tiltak er nødvendig for å finne reelle rettighetshavere. Finanstilsynet påpeker at det ikke bare er direkte eller indirekte eierskap som kan ha betydning for hvem som er reelle rettighetshavere, men også utøvelse av kontroll på annen måte. Normalt skal hele selskapsstrukturen dokumenteres.

Den fremlagte rutinen oppfylder dermed ikke hvitvaskingslovens krav til rutiner, jf. § 8. Etter det stedlige tilsynet har BDO endret rutinene og innhenter nå informasjon fra kundene via et spørreskjema. Tiltaket bidrar til å identifisere reelle rettighetshavere, men fritar ikke fra plikten til å gjennomføre egnede tiltak for å bekrefte opplysningene opp mot for eksempel offentlige registre eller kundens selskapsdokumenter, jf. hvitvaskingsloven § 13 tredje ledd.

2.2.4 Internkontroll

Rapporteringspliktige foretak skal gjennomføre internkontroll for å påse at hvitvaskingslovens krav overholdes, jf. hvitvaskingsloven § 35 første ledd. Formålet er å gjøre rapporteringspliktige i stand til å iverksette nødvendige tiltak for å forhindre at eventuell manglende etterlevelse fortsetter, samt gjøre endringer i virksomhetens rutiner for overholdelse av hvitvaskingsloven slik at mangler og svakheter rettes opp, og rutinene stadig forbedres. BDO manglet særskilte rutiner på hvordan internkontrollen etter hvitvaskingsloven skal utføres, herunder hvordan oppdrag skal utvelges for kontroll, hvilke hvitvaskingsplikter som skal kontrolleres og hvordan funn skal følges opp.

Etter det stedlige tilsynet har BDO utarbeidet en overordnet rutine for internkontroll. Finanstilsynet har ikke vurdert denne nærmere.

2.3 Akseptvurderinger - overtakelse av revisjonsportefølje

Ved overtakelse av oppdrag må revisjonsforetakene sikre at det foretas en vurdering av hvert enkelt oppdrag i samsvar med revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 220 punkt 12 og 13, og selskapets egne retningslinjer og rutiner. Med mindre situasjonen er slik at unntaket i revisorloven § 7-3 om overføring av porteføljer ved sammenslutning og omorganisering kan anvendes, er det ingen unntak fra reglene om akseptvurdering selv om revisjonsoppdrag overtas samlet i porteføljer.

BDO har i de senere årene overtatt kundeporteføljer fra en rekke små og mellomstore revisjons- og regnskapsførerforetak. Dette har skjedd både ved at foretak er kjøpt opp og fusjonert inn i BDO som foretaksintegrasjon, at virksomhet er kjøpt og overtatt som ledd i virksomhetsoverdragelse, og ved oppkjøp av kundeportefølje uten at eller hvor bare deler av øvrig virksomhet er overtatt.

Finanstilsynet har gjennomgått to porteføljer som av BDO er behandlet som overføring av portefølje ved sammenslutning og omorganisering, jf. revisorloven § 7-3. I begge tilfeller har Brønnøysundregistrene akseptert overføringene som porteføljeoverdragelse etter revisorloven § 7-3.

Finanstilsynet oppfatter det slik at BDO ved oppkjøp av og sammenslutning med andre revisjonsforetak vurderer både kvaliteten på utført revisjon, risiko på oppdragene og uavhengighet. Det fremstår for Finanstilsynet som om det i liten grad er dokumentert både hvilke kontroller og vurderinger som skal utføres og resultatene av utførte kontroller, utover dokumentasjon av konklusjonen om å overta en virksomhet eller portefølje. Det er heller ikke dokumentert vurderinger knyttet til hvorfor unntaket i revisorloven § 7-3 kan benyttes. Finanstilsynet tar BDO's svar til etterretning, men mener forundersøkelsene som skal gjøres ved oppkjøp mv., herunder forholdet til revisorloven § 7-3 i større grad bør formaliseres og dokumenteres.

2.4 Oppdragskontroll

Det følger av god revisjonsskikk at det skal være oppdragskontroll for nærmere angitte oppdrag, jf. ISA 220 punkt 19. Revisjonsselskapet skal ha retningslinjer og rutiner som gir en hensiktsmessig støtte til oppdragskontrollør etter revisorloven § 5b-1, jf. ISQC 1, særlig punkt 37, bokstav c, og plikten til å sikre at det er tilstrekkelige ressurser til å gjennomføre revisjonsoppdrag i samsvar med revisorloven, jf. ISQC 1 punkt 31.

Finanstilsynets kontroll avdekket at det særlig på ett oppdrag var mangler og svakheter i oppdragskontrollen. Finanstilsynet understreker viktigheten av en kritisk oppdragskontroll og at det utarbeides en minimumsdokumentasjon som underbygger gjennomføring. I tilsvaret skriver revisjonsselskapet at de er enig i dette, og understreker at det legges stor vekt på oppdragskontrollfunksjonen og overvåking av at tiltakene er tilstrekkelige. BDO viser også til at slike mangler i det vesentlige bare er påvist for ett av de kontrollerte oppdragene, og at forholdet er blitt fulgt opp.

3. KONTROLL AV REVISJONSOPPDRAG

3.1 Oppdrag A (sparebank)

3.1.1 IT- revisjon

Virksomheten er avhengig av velfungerende IT-systemer og IT er omtalt som mulig særskilt risiko i revisors planleggingsmemo. Revisor har konkludert med at IT er revisjonsrisiko, uten at det er dokumentert hvorfor det ble konklusjonen. I foreløpig rapport tok Finanstilsynet opp en rekke mangler ved revisjonen av bankens bruk av IT. BDO har i tilsvaret redegjort nærmere for revisjonen mot bankens bruk av IT, og understreker at det ble gjennomført en rekke kontroller. BDO ser likevel at dette har vært for dårlig dokumentert.

Finanstilsynet anser forholdet som brudd på dokumentasjonskravet i revisorloven § 5-3 første ledd.

3.1.2 Revisjonsbevis for utlån

Revisor har vurdert at det knytter seg særskilt risiko for feil i verdsettelsen av utlån. Revisor skal utforme og gjennomføre revisjonshandlinger tilpasset anslåtte risikoer for vesentlig feilinformasjon på påstandsnivå, jf. ISA 330 punkt 6 og 7. Krav til substanshandlinger ved særskilt risiko er omtalt i ISA 330 punkt 21 og utdypet i veiledningspunkt A53. Det stilles ved særskilt risiko høye krav til revisjonsbevisenes pålitelighet. Eksternt innhentete bevis som for eksempel bekreftelser er en forventet revisjonshandling.

Test av kontroller

Revisor har utført en rekke kontroller, men revisjonsdokumentasjonen viser at det ikke er gjort test av overholdelse av fullmaktsgrenser som opprinnelig planlagt. Innvilgelse av nye utlån for bedriftsmarkedet er heller ikke testet mot kreditthåndbokens regler. Endringene i revisjonsplanen er ikke begrunnet. For personmarkedet er det verken planlagt eller utført tester av nye utlån.

Kontroller knyttet til en særskilt risiko og som revisor planlegger å bygge på, skal revisor teste i den aktuelle perioden, jf. ISA 330 punkt 15. Unnlattelse av å teste nye utlån på bedriftsmarkedet og personmarkedet, og kun bygge på ledelseskontroller, er mangelfull revisjon. Særlig alvorlig blir mangelen når revisor har vurdert utlån som særskilt risiko. Etter Finanstilsynets oppfatning har ikke revisor tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis som grunnlag for å konkludere med at utlånsprosessen har fungert som forutsatt i regnskapsåret. Dette er av sentral betydning for revisors videre arbeid knyttet til vurderingen av kvaliteten på utlånsporteføljen og dermed omfang, tidspunkt og type substanshandlinger. Testing av kontroller i bankens kredittprosess er også sentralt for å kunne vurdere kvaliteten på kredittvurderinger og at beskrevne rutiner og prosedyrer etterleves, herunder overholdelse av fullmakter og etterlevelsen av hvitvaskingslovgivningen.

Revisor har anført at mottatt ISAE 3402-rapport og gjennomgang av denne innebærer at det verken kreves test av depot eller risikoklassifisering på engasjementnivå. Dette fordi det rapporteres mangler knyttet til depot fra virksomheten som depot er utkontraktert til, og fordi risikoklassifiseringen og renteberegninger er automatiserte prosesser. Finanstilsynet er ikke enig i dette. Kvaliteten på depotrapportene som banken mottar, er avhengig av at bankens saksbehandlere har lagt inn korrekte grunnlag. Finanstilsynet mener dette krever testing lokalt i banken. Når det gjelder risikoklassifiseringsrapporten, så vil det være naturlig for eksempel å teste scoringen i forbindelse med test av nye lån. Selv om renteberegningen er automatisert, er den basert på lånetype og andre kriterier som registreres av bankens saksbehandlere. Med mindre feilen overstiger en viss grense vil det ikke bli oppdaget om feil rentesats er benyttet. Etter Finanstilsynets syn er det ikke utført andre revisjonshandlinger som er egnet til å avhjelpe manglene. Finanstilsynet bemerker også at svakheter i kredittprosessen for bedriftsmarkedet ble påpekt i bankens ICAAP-dokument i juni 2019.

Finanstilsynet er enig i revisors vurdering av at det er knyttet særskilt risiko for feil i verdsettelsen av utlån som tilsier ekstra oppmerksomhet i gjennomføringen av revisjonen. Finanstilsynet mener at revisor ikke har innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for utlån som følge av manglende testing av sentrale kontroller på utlånsområdet. Finanstilsynet har i rapporten etter tematisyn bank i 2015 beskrevet tester av utlånsprosessen som en standard handling ved revisjon av bank.

Forholdet er et alvorlig brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 500 punkt 6.

Revisjon av tapsavsetninger

I revisjon av tapsavsetninger på utlån har revisor gjennomgått bankens vurderinger av tapsrisiko for de største utlånene ved en kvartalsavslutning og på årsavslutningstidspunktet. Gjennomgangen omfatter bedriftsmarkedet. Basert på gjennomgangen utarbeidet revisor et notat som viser hvilke lån som var gjenstand for vurdering og bankens konklusjon.

Revisor synes å ha sluttet seg til bankens vurderinger uten å selv ha utført revisjonshandlinger i tilstrekkelig grad for å underbygge dette, jf. ISA 540 punkt 12, 13 og 15. Revisor har for seks utlån

vurdert underlaget banken har benyttet mot oppslag i Bisnode, men har f.eks. ikke kontrollert bankens vurderinger mot eksterne verdivurderinger. Revisor har heller ikke utfordret størrelsen og tidfestingen av estimerte kontantstrømmer, herunder hvorvidt forutsetningen om at sikkerhetene kan realiseres på kort sikt er realistisk. Den manglende etterprøvingen av bankens vurderinger innebærer at revisor heller ikke har innhentet grunnlag for å vurdere ledelsens objektivitet knyttet til estimatposten tapsavsetninger, jf. ISA 540 punkt 21. I planleggingen anførte revisor overstyring fra ledelsen som særskilt risiko, og henviste til blant annet utilbørlig påvirkning av estimatposter.

Revisor har notert seg at dokumentasjonen av vurderinger knyttet til nedskrivninger er mangelfull. Det gjør det desto viktigere å innhente opplysninger fra andre kilder og gjøre egne vurderinger basert på disse. Revisor kan ikke, i den grad det her er gjort, bygge på dokumentasjon og uttalelser fra ledelsen i banken. Selv om det er gjort andre revisjonshandlinger, mener Finanstilsynet at utførte handlinger ikke er tilstrekkelige til å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå.

Finanstilsynets vurdering er at det ikke foreligger tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for balanseposten utlån, herunder individuelle nedskrivninger. Finanstilsynet mener at revisjonshandlingene og revisjonsdokumentasjonen ikke gjenspeiler den profesjonelle skepsis som revisorloven krever av revisor. Dette er et alvorlig brudd på revisors plikter. Det vises til revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 500 punkt 6, ISA 540 punkt 12, 13 og 15 samt ISA 580 punkt 4.

3.1.3 Kommunikasjon med styret og revisjonsutvalget

Revisjonsselskapet har opplyst at det ikke er skrevet nummererte brev ved revisjonen for 2018, men at det ble avholdt en presentasjon ved oppsummeringen av interimrevisjonen på styremøtet i slutten av november 2018. Det er opplyst at revisor deltok på styremøtet som behandlet årsregnskapet og besvarte de spørsmål som ble stilt. Til dette møtet utarbeidet revisor ikke presentasjoner e.l., og har heller ikke utarbeidet notat eller referat fra møtet.

Revisorloven § 5a-3 krever at revisor skal gi revisjonsutvalget en beskrivelse av hovedelementene i revisjonen i det foregående regnskapsåret, herunder særlig om vesentlige svakheter som er avdekket ved den interne kontroll knyttet til regnskapsrapporteringsprosessen, jf. også ISA 260 punkt 16. Revisor har ikke oppfylt kravet verken ved presentasjonen for styret i november 2018 eller under styremøtet der årsregnskapet ble behandlet.

Finanstilsynet mener det er flere forhold ved revisjonen av 2018 som skulle vært tatt opp med styret i nummerert brev. Dette gjelder for eksempel forhold tatt inn i «highlights report», som brudd på retningslinjer for eksponering mot høyrisikokunder, mangelfull konsistens i nåverdiberegning og mangelfull dokumentasjon av vurderinger relatert til nedskrivninger. Om noen av disse punktene krever nummerert brev er ikke vurdert i revisjonsdokumentasjonen. Særskilt risiko for utilbørlig påvirkning fra ledelsens side og mangelfull dokumentasjon av nedskrivninger er en kombinasjon som underbygger at slike vurderinger skulle vært gjort. Revisor skal kommunisere skriftlig i form av nummererte brev til styret når revisor finner grunn til det. I rapporten etter tematisyn bank i 2015, påpekte Finanstilsynet at funn under tematisynet viste at revisorene generelt skulle ha utarbeidet flere nummerte brev til styrene i bankene.

Finanstilsynet mener kommunikasjonen med styret/revisjonsutvalget ikke ble gjennomført og dokumentert i henhold til kravene i revisorloven §§ 5a-3 og 5-4, jf. ISA 260. Forholdet er et alvorlig brudd på revisors plikter, jf. revisorloven § 5-2 4. ledd.

3.1.4 Revisjonsberetningen og avslutningshandlinger

Datoen for kvalitetssikring av oppdragsansvarlig revisor og oppdragskontrollørs gjennomgang er etter dato for avlagt revisjonsberetning, og derfor for sent utført. Det vises til ISA 220 punkt 17 og 25, bokstav b og ISA 700 punkt 48.

I sammenheng med innhenting av fullstendighetserklæring forelå det ingen liste over ikke korrigerede feil som vedlegg. Revisor har notert en rapporteringsverdige feil. Det vises til ISA 450 punkt 14.

Det er ikke innhentet advokatbrev til tross for betydelige advokatkostnader i 2018. Det vises til ISA 330 punkt 19.

Dokumentasjonen for revisors kontroll av noter fremstår noe uferdig. For eksempel er det til en note kun anført «gå over teksten», uten at det fremgår hvordan dette er gjort eller dokumentert. For en annen note er det påpekt et vesentlig avvik mellom beløpet angitt i note og balanseført verdi, uten at differansen er avklart.

Det ble oppdaget en feil med virkning for bankens kapitaldekning etter at styret hadde avgitt første utgave av årsregnskapet og før det var avholdt generalforsamling. Styret avla derfor nytt årsregnskap og revisor avga en ny revisjonsberetning. Verken oppdragsansvarlig revisor eller oppdragskontrolløren gjorde noen ny gjennomgang (kvalitetssikring). Hendelser etter balansedagen ble heller ikke oppdatert. Det kan se ut som om revisor vurderte avleggelsen av nytt årsregnskap som en rettelse av en teknisk feil. Ettersom ca. fem uker er en betydelig avstand i tid, mener Finanstilsynet at revisor skulle ha oppdatert sine avslutningshandlinger da ny revisjonsberetning ble avgitt.

Det foreligger brudd på revisorloven og god revisjonsskikk. Det vises til revisorloven § 5-2 første og annet ledd, jf. ISA 560 punkt 7, ISA 220 punkt 17 og ISA 700 punkt 48.

3.1.5 Gjennomføringen av oppdragskontroll

Oppdragskontrolløren har signert ut sentrale dokumenter, men har ikke kommentert at det ikke var utført testing som planlagt for et vesentlig revisjonsområde tilknyttet særskilt risiko.

Oppdragskontrollør kan etter Finanstilsynets oppfatning ikke ha utført forsvarlige vurderinger av om det er innhentet tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for balanseførte utlån.

Finanstilsynet har også avdekket andre feil og mangler som det er naturlig at oppdragskontrollen hadde fanget opp. Årsregnskapet og vesentlig noteinformasjon forutsettes det at oppdragskontrolløren gjennomgår.

Basert på de foreliggende feil og mangler legger Finanstilsynet til grunn at oppdragskontrollen har vært mangelfull og ikke kan ha fungert som forutsatt. Mangelfull oppdragskontroll er i seg selv et brudd på god revisjonsskikk. Det vises til revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 220 punktene 19-22.

3.1.6 Lagring av oppdragsdokumentasjon

Hovedregelen er at all relevant oppdragsdokumentasjon skal lagres i revisjonsverktøyet APT.

Arbeid skal være utført før en attestasjon avgis. Arbeidspapirer knyttet til attestasjonen av ICAAP er ikke lagret i en APT-fil. Det samme gjelder dokumentasjon knyttet til gjennomgang av notene og enkelte dokumenter knyttet til revisors forståelse av virksomheten og dens kontroller.

Finanstilsynet mener det foreligger brudd på kravet til dokumentasjon av revisjonshandlinger. Det vises til revisorloven § 5-3 første ledd, jf. ISA 230 særlig punkt 14.

3.2 Oppdrag B og C

Finanstilsynet tok under tilsynet og i foreløpig rapport opp mangler i dokumentasjonen av sentrale forhold ved revisjonen som revisor har identifisert (KAM) for oppdrag B og C. I tillegg bemerket Finanstilsynet svakheter ved dokumentasjon av oppdragskontrollen for oppdrag B. For oppdrag C bemerket Finanstilsynet svakheter ved dokumentasjon av oppdragsansvarlig sin kvalitetssikring og måten deler av dokumentasjonen ble oppbevart.

Av tilsvaret fremgår det at BDO har merket seg Finanstilsynets kommentarer og at disse vil bli tatt hensyn til i revisjonsdokumentasjonen fremover.

4. Oppsummering og konklusjon

Finanstilsynets tilsyn har avdekket brudd på lovkrav som gjelder for revisjonsselskapets virksomhet og alvorlige svakheter i gjennomføringen av revisjonsoppdrag.

Kontroll av revisjonen av ett foretak av allmenn interesse avdekket at det ikke forelå tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for sentrale regnskapsposter. Gjennomgang av to andre revisjonsoppdrag for foretak av allmenn interesse avdekket svakheter ved revisjonsdokumentasjonen. Bruddene på revisors plikter etter revisorloven var ikke avdekket i oppdragskontrollen.

Finanstilsynet er kjent med at revisjonsselskapet har gjennomført en forsterket oppfølging av utført revisjon av det aktuelle bankoppdraget for regnskapsåret 2019. Finanstilsynet ber i tillegg om at minst én bank for hver av de øvrige oppdragsansvarlige for bankoppdrag velges ut for intern kvalitetskontroll sommer/høst 2020. Finanstilsynet ber om at det utarbeides en særskilt omtale av resultatet av denne kontrollen og eventuelle nødvendige tiltak i oppsummeringen etter gjennomført årlig intern kvalitetskontroll som oversendes Finanstilsynet.

Tilsynet har avdekket at revisjonsselskapet ikke har oppfylt virksomhetens plikter etter hvitvaskingsloven på en måte som kan danne grunnlag for vedtak om overtredelsesgebyr, jf. hvitvaskingsloven § 49. Finanstilsynet vil på et senere tidspunkt vurdere om slikt vedtak skal fattes. Revisjonsselskapet vil i så fall motta varsel om dette.

For Finanstilsynet

Anne Merethe Bellamy
direktør for markedstilsyn

Anders Hole
seksjonssjef

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevne signaturer.